

Identita v liberální politické teorii a dilema kosmopolitismu (2. část)⁵⁴

Sylvie Bláhová – Pavel Dufek —

Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

sylvie.blahova@mail.muni.cz; dufek@fss.muni.cz

4. Kosmopolitní projekt jako výzva liberalismu?

Přestože kosmopolitní myšlenky nebyly vždy navázány výhradně na liberální teorii, dnes již platí, že velká většina kosmopolitů má právě liberální zázemí.⁵⁵ Sám kosmopolitismus však není homogenním proudem a je tak obtížné formulovat jeho jednotnou definici; zároveň v jeho rámci dochází k mnohačetnému rozrůznění. Robert Fine například tvrdí, že kosmopolitismus je sociální formou, v jejímž rámci lidé usilují o vzájemné uznání rovnosti v kontextu svých rozdílností.⁵⁶ Jeho cílem tak má být překonání metodologického i normativního nacionalismu, uznání vzájemné závislosti lidstva a vypracování teorie světoobčanství, globální spravedlnosti a kosmopolitní demokracie. Je však zřejmé, že Fineho pojetí spojuje vícero aspektů, které se nemusí nutně vyskytovat současně: Vzájemná závislost lidstva ještě nemusí značit potřebu globální spravedlnosti či kosmopolitní demokracie. Vzhledem k výkladové linii textu se proto přikláníme k přístupu, jenž sice nemá natolik syntetizující ambice, dokáže však srozumitelněji pojmut problematiku institucionální podoby kosmopolitismu, neboť zohledňuje jeho vztah k politické obci. Na liberální kosmopolitismus tak nahlížíme v prvé řadě jako

54 Text byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury České republiky (kód GA16-13980S). Chceme poděkovat dvěma anonymním oponentům Filosofického časopisu za konstruktivní připomínky k předchozí verzi textu. Za komentáře dále děkujeme Jiřímu Barošovi, Petru Ocelíkovi a Miroslavu Nemčokovi.

55 Valentini, L., *Cosmopolitan Justice and Rightful Enforceability*. In: Brock, G. (ed.), *Cosmopolitanism vs. Non-Cosmopolitanism: Critiques, Defenses, Reconceptualisations*. Oxford, Oxford University Press 2013, s. 92.

56 Fine, R. D., *Kosmopolitismus. Základní ideje globálního uspořádání*. Přel. O. Vochoč. Praha, Filosofie 2011, s. 21–34.

na *morální* doktrínu, jež vyrůstá z přesvědčení o morální rovnosti všech lidí: Konečnou, nejvyšší hodnotou (*ultimate unit of moral concern*) je každý člověk a náleží mu rovný ohled bez ohledu na to, v jakém koutě Země se nachází.⁵⁷ Alternativně lze hovořit o tom, že nejvyšší hodnotou je idea rovné důstojnosti všech lidí, jež stojí v základu humanity (lidství), respektive jejího liberálního obrazu.⁵⁸ Předpokládá se tedy, že všichni lidé jsou členy jednoho všezahrnujícího morálního společenství, přičemž sdílí morálně relevantní charakteristiky, jež by se měly promítat do každého normativního rozvažování o politice nejen v globálním měřítku.⁵⁹

Morální kosmopolitismus lze dále členit jednak dle *normativní náročnosti* (síly/slabosti) morálních úvah a z nich plynoucích preskripcí a jednak podle *způsobu zajištění povinností* z těchto preskripcí plynoucích.⁶⁰ V tomto textu se soustředíme na druhou otázku, a bereme tudíž jako danost, že co do oblasti dosahu (*scope*) morálních principů a z nich plynoucích závazků přichází liberální kosmopolitismus s poměrně radikální alternativou k převládajícím přesvědčením.⁶¹ Na pozadí předešlého výkladu o dvou rovinách individuální identity nás tedy zajímají (institucionální) způsoby, jakými se kosmopolité snaží své normativní vize realizovat. Budeme přitom argumentovat, že jednotlivé verze kosmopolitního liberalismu jsou z hlediska navrhovaných institucionálních řešení buď nekoherentní (první a druhá varianta), nebo musejí v zájmu zachování liberálních výtoků reprodukovat moderní stát-nost na globální úrovni (což odpovídá třetí variantě).

(1) První skupinu tvoří ti kosmopolité, kteří možnost realizace liberálních morálních principů nespojují s požadavkem zásadních institucionálních změn. Mezi zastánce tohoto přístupu patří Martha Nussbaumová či Kwame A. Appiah, kteří rozvíjejí přesvědčení, že žádný místní závazek (či lojalita) – například jednotlivce k národu a opačně – nemůže vyvrátit existenci jistého souboru povinností vůči všem lidem, respektive všemu lidstvu.⁶² Nussbaumová s Appiahem předkládají (inspirování morální filosofií stoicismu) vizi tzv. *soustředných kruhů morálky*, v jejichž centru má stát jáství každého člo-

57 Brock, G., Rethinking the Cosmopolitan vs. Non-Cosmopolitan Debate: An Introduction. In: Brock, G. (ed.), *Cosmopolitanism vs. Non-Cosmopolitanism: Critiques, Defenses, Reconceptualisations*, c.d., s. 3. Srov. též Pogge, T., *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*. 2nd Ed. Cambridge, Polity Press 2008, s. 175.

58 Appiah, K. A., *Cosmopolitan Patriots*. *Critical Inquiry*, 23, 1997, No. 3, s. 621.

59 Dufek, P., *Úrovně spravedlnosti. Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*, c.d., s. 119.

60 Tamtéž, s. 143–145; srov. též Dufek, P., *Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State*. *International Theory*, 5, 2013, No. 2, s. 180.

61 Jedním z důvodů volby této perspektivy je to, že problematice náročnosti morálních úvah a jejich vlivů na podobu globální politické obce se jeden z nás věnoval v jiném textu. Viz Dufek, P., *Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State*, c.d.

62 Nussbaum, M. C., *Patriotism and Cosmopolitanism*. In: Nussbaum, M. C. – Cohen, J. (eds.), *For Love of Country?* Boston, Beacon Press 2002, s. 4–7.

věka, „obalováno“ postupně sférami rodiny, přátel, bydliště, regionu, státu a tak dále, přičemž jakýmsi všeobjímajícím kruhem má být právě humanita jako celek. Cílem tak není úplné vzdání se partikulárních vazeb a závazků, nýbrž zajištění toho, aby se z těchto závazků stala součást závazků obecných, vztahujících se ke všem lidem.⁶³

Je však třeba se ptát, čím (značně abstraktní) závazek k humanitě ve skutečnosti je a jak se projevuje v rovině politické praxe, respektive politického aktérství – a to zejména z toho důvodu, že zmínění autoři zároveň odmítají ustavení globálního veřejného institucionálního rámce, který by závazek konkrétně zakotvil a učinil jej vynutitelným. Jde tedy o to, že se stěžejní hodnota všeobjímající humanity nachází pouze na úrovni morálních principů; sama Nussbaumová se „spokojuje“ s důrazem na proměnu hodnotových vzorců uvnitř existujících společností prostřednictvím kosmopolitního vzdělávání.⁶⁴ Ač jinak považuje státní hranice za morálně irelevantní, při identifikaci politických aktérů odpovědných za prosazení hodnot(y) humanity se pragmaticky obrací k úloze existujících států.⁶⁵

V takovém případě ale není jasné, jak by morální principy s globálním dosahem měly být realizovány ve skutečném světě, což, pokud je náš předchozí výklad správný, podřívá možnost ustavení vnější identity, a tudíž i realizaci vnitřní. Problém je především v tom, že dokud není k dispozici jednotná formulace a následně interpretace těchto principů, nemůžeme smysluplně hovořit o členech jedné globální komunity, prostě proto, že na pozadí morální, kulturní a náboženské diverzity nelze očekávat ani automatickou internalizaci žádoucích liberálních norem, ani jejich garanci ze strany místních společností/politických autorit. Sjednocování školních osnov je konečkonců choulostivým tématem už jen v samotné Evropské unii, jejíž členské státy jsou si co do kulturního pozadí a dějinných zkušeností poměrně blízko.

To pochopitelně neznamená, že jediným institucionálním řešením je moderní stát, avšak zmínění kosmopolité tím, že v něm spatřují víceméně institucionální horizont, ve skutečnosti zamlžují, co je tedy onou konstitutivní podmínkou vnější formy kosmopolitní identity. Tím si dopředu uzavírají cestu k promyšlené způsobě, jak zajistit liberálním principům a z nich plynou-

63 Nussbaum, M. C., *Patriotism and Cosmopolitanism*, c.d., s. 9; Appiah, K. A., *Cosmopolitan Patriots*, c.d., s. 624.

64 Nussbaum, M. C., *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge, Mass., Harvard University Press 1997.

65 Podobně, byť s ambicióznějšími normativními vizemi, činí také Ypi, L., *Global Justice and Avant-garde Political Agency*. Oxford, Oxford University Press 2012, s. 108–153. Srov. Dufek, P., Reading, Implementing and Theorising Global Justice: On Some Recent Work in the Political Philosophy of Cosmopolitanism. *Cosmopolis: A Review of Cosmopolitics*, 4, 2013, No. 4, s. 84–98. Morální irelevance států není nezbytnou součástí takové pozice, jak ukazuje: Appiah, K. A., *Cosmopolitan Patriots*, c.d., s. 624.

cím normám globální publicitu (viz výše: 1. část, konec 3. sekce). Problém navíc spočívá také v tom, že prosazení být jen zdánlivě „slabých“ morálních ideálů – modelově: jistého omezeného souboru lidských práv – do politické a právní praxe výrazně překračuje schopnosti, kapacity, případně odhodlanost existujících států. Stručně řečeno, v případě tohoto přístupu je nezřetelné, jak lze za stávajícího právně-politického mezinárodního uspořádání dosáhnout soustředěného úsilí v žádoucím (kosmopolitním) směru.

(2) Druhá skupina sestává z kosmopolitů volajících po zásadnější reformě současného (státocentrického) systému, ovšem bez přimknutí ke světovému státu. Příkladem může být projekt kosmopolitní demokracie spočívající v (postupném) rozptylu státní suverenity, a to v rámci procesu demokratizace globálních rozhodovacích struktur a procesů. Jak tvrdí David Held, v rámci globální demokracie nemá být primárním cílem okamžité popření významu politické moci působící na úrovni státu; spíše má jít na regionální i globální úrovni o rozvoj a posílení dalších forem politických institucí jakožto doplňků institucí státních.⁶⁶ Cílem je jak přenesení vybraných institucí z národní úrovně na rovinu globální, a to prostřednictvím vytvoření parlamentu, mezinárodních soudů či globální konstitucionalizované vlády práva (*rule of law*), tak hledání takových inovativních způsobů rozhodování a vládnutí, jakými jsou například transnacionální deliberativní fóra.⁶⁷ Held dovozuje, že takový rozptyl moci je stejně nevyhnutelný, neboť národní státy neexistují v izolovaném světě, nýbrž v provázaném a vysoce komplexním systému. Ač tedy podle Helda hraje státní suverenity stále svou roli, propojené struktury moci (od regionální po globální) mají význam státu, jakožto exkluzivní formy veřejné moci, postupně zmenšovat a rozpouštět jej v síti globálního vládnutí, jež bude podpíráno „demokratickým kosmopolitním právem“.⁶⁸

Podobným směrem míří projekt Thomase Poggea, jenž analyzuje především dopady světové chudoby a jejich příčiny. Pogge tvrdí, že za strádání chudých nesou odpovědnost bohaté státy (včetně jejich občanů), neboť proti němu jednak téměř nic nečiní a jednak samy udržují a rozvíjejí takové instituce (respektive normy a pravidla mezinárodní interakce), které ke strádání

66 Held, D., *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge, Polity Press 1995, s. 267–286; též, *Cosmopolitanism: Globalization Tamed? Review of International Studies*, 29, 2003, No. 4, s. 478; též, *Cosmopolitanism: Ideals and Realities*. Cambridge, Polity Press 2010, *passim*.

67 Held, D., *Cosmopolitanism: Ideals and Realities*, c.d., s. 236–237, 249–252 a *passim*. Shrnující například Caney, S., *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*. Oxford, Oxford University Press 2005, s. 148–188; Kuyper, J., *Global Democracy*, 2015. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/global-democracy/>; [cit. 2. 7. 2018].

68 Held, D., *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, c.d., s. 137; též, *Cosmopolitanism: Ideals and Realities*, c.d., s. 105 a *passim*.

chudých přispívají, přičemž následně z této situace hospodářsky a mocensky těžší. Podle Poggea jsou proto za současný (morálně neuspokojivý) stav *kauzálně* zodpovědné. I proto volá po reformě stávajícího systému a po globální koncepci sociální spravedlnosti, jejíž principy by byly stejné pro všechny.⁶⁹ Jeho cílem je vytvořit takové sociální a politické instituce, které by byly zodpovědné za zájmy všech lidí na planetě.⁷⁰ Ani Poggemu však oficiálně nejde o zřízení světového státu, nýbrž o víceúrovňové, vertikálně decentralizované vládnutí, v jehož rámci by došlo k posilování jednotek stojících „pod“ a „nad“ státem.⁷¹ Má jít o vytvoření jakési globální veřejné sféry, jež by prostupovala napříč jednotlivými úrovněmi, ve kterých by společně docházelo k politickému rozhodování. Cílem jsou tedy rozptýlené (vertikální) formy veřejné moci – přičemž každý jedinec má být schopen identifikovat se se všemi, aniž by zároveň jedna z nich dominovala (tj. zastávala roli, kterou doposud hrál národní stát).

Tito kosmopolité se tak sice jednoznačněji oprošťují od politické obce coby moderního státu, přičemž zároveň nabízejí vlastní formy vládnutí, vzhledem ke stěžejnímu významu politické obce však také oni klopytají o samotné předpoklady liberální politické teorie. Konkrétně jde o to, že stát má sice v rámci mocensky rozptýlené a/nebo decentralizované institucionální struktury zůstat (jakožto jeden z jejích elementů) zachován, co do prosazování veřejných principů závazných pro každé individuum však již nemá být výsadní jednotkou. Otázkou však je, jak lze vůbec význam veřejné moci a jejích principů v takovém případě chápat. Podoba politické komunity je totiž v takovém případě rozvrstvena do vícera struktur, z nichž však žádná není dominantní. Problémem zde je, že se tato disperze vládnutí stává pro individuum (ve smyslu nutnosti jeho závazku vůči konkrétním veřejným principům) nesrozumitelnou. Zatímco v moderním státě jedinec věděl nejen to, kterým veřejným principům, ale také jakému lidskému kolektivu se zavazuje, v případě rozptýlené moci, a tedy vícera politických rovin, nemůže být srozumitelnost takového závazku zaručena. Tento argument však platí

69 Pogge, T., *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*, c.d., passim; týž, *Concluding Reflections*. In: Brock, G. (ed.), *Cosmopolitanism vs. Non-Cosmopolitanism: Critiques, Defenses, Reconceptualisations*, c.d., s. 294–319; v češtině viz syntetizující text: Pogge, T., Uznávána i porušována mezinárodním právem: lidská práva globálních chudých. In: Hrubec, M. (ed.), *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha, Filosofia 2008, s. 179–237.

70 Pogge, T., *Cosmopolitanism: A Path to Peace and Justice*. *Journal of East-West Thought*, 4, 2012, No. 2, s. 9–16.

71 Pogge, T., *An Egalitarian Law of Peoples*. *Philosophy and Public Affairs*, 23, 1994, No. 3, s. 197; týž, *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*, c.d., kap. 7; srov. Nili, S., *A Poggean Passport for Fairness? Why Rawls' Theory of Justice Did not Become Global*. *Ethics & Global Politics*, 3, 2010, No. 4, s. 291.

i v opačném směru. Navíc: nejenže objekt závazku nemusí být srozumitelný individuu, ale ani samotná síť politických institucí nemusí být s to rozpoznat, kdo je vlastně původcem takových závazků, a odkud tedy přichází politická legitimita – tedy kdo je členem dané politické obce a jakými právy a svobodami disponuje.⁷² Píše-li David Held, že globální transformace vyžaduje „soubor kodifikovaných a závazných pravidel“ podřízených „univerzální jurisdikci“ a disponující „jasnými způsoby vynucování“,⁷³ je s podivem, nako-lik podceňuje nezastupitelnost nestranného politického aktéra v podobě globální politické autority, jež bude k takovým krokům oprávněna a jako taková tak bude vnímána.

(3) To nás konečně dovádí ke třetímu typu kosmopolitismu, jenž otevřeně pracuje s vizí zřízení světového státu, či alespoň světové vlády.⁷⁴ V tomto přístupu se připouští, že pokud chtějí (liberální) kosmopolité zůstat věrni svým myšlenkám a zároveň zachovat koherenci liberalismu jakožto politické teorie, pak jiné východisko nežli reálné uznání významu globální donucovací moci nemají – tím spíše, přidávají-li k ochraně lidských práv také socioekonomické cíle v podobě globálního přerozdělování statků. K podobným závěrům (ač jinou argumentační linkou) docházejí také T. Nagel, P. Dufek, W. Scheuerman či L. Ypiová, kteří zdůrazňují, že – v protikladu k opakovanému ujišťování ze strany zastánců druhého přístupu – ve skutečnosti nic jiného než globální donucovací moc není schopno prosadit cíle, jež kosmopolité stanovují.⁷⁵ S ohledem na naše zkoumání pak lze návazně konstatovat, že taktéž nic „menšího“ než světový stát není s to udržet předpokládaný obsah liberální identity, tedy vzájemně podmíněný vztah mezi individuálním jástvím a politickou komunitou, jež je zároveň schopna zaručit rovnou svobodu pro všechny subjekty své moci. Zdůrazněme, že náš argument zde není *praktický* – tj. nejde o to, že liberální identitu je obtížné zrealizovat –, nýbrž *konceptuální*: Bez veřejné liberální identity nebude možný globální liberalismus – a ovšem nebude možná ani politika, jež by řešila případné spory o interpretaci.

72 Nagel, T., The Problem of Global Justice. *Philosophy and Public Affairs*, 33, 2005, No. 2, s. 113–147; srov. Dufek, P., Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State, c.d.

73 Held, D., *Cosmopolitanism: Ideals and Realities*, c.d., s. 168.

74 K přehledu současných debat viz Cabrera, L., World Government: Renewed Debate, Persistent Challenges. *European Journal of International Relations*, 16, 2010, No. 3, s. 511–530; moderní klasikou pak je: Wendt, A., Why a World State is Inevitable. *European Journal of International Relations*, 9, 2003, No. 4, s. 491–542.

75 Srov. Nagel, T., The Problem of Global Justice, c.d.; Dufek, P., Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State, c.d.; Scheuerman, W. E., Cosmopolitanism and the World State. *Review of International Studies*, 40, 2014, No. 3, s. 419–441; Ypi, L., Cosmopolitanism Without If and Without But. In: Brock, G. (ed.), *Cosmopolitanism vs. Non-Cosmopolitanism: Critiques, Defenses, Reconceptualisations*, c.d., s. 75–91. Nagel a Dufek však – na rozdíl od Scheuermana a Ypiové – konstatují, že rozumnějším řešením je spíše omezení vlastních morálních ambic než snaha „protlačit“ je přes světový stát.

K samotnému světovému státu jako preferovanému institucionálnímu řešení se však hlásí jen málokdo,⁷⁶ a to kvůli argumentům jak praktickým, poukazujícím na nereálnost ustavení a dlouhodobého fungování jedné vlády pro sedm miliard lidí za současných podmínek, tak teoretickým (přímo navazujícím na Kanta), podle nichž světový stát nemůže být ve skutečnosti ničím jiným než podvrhem zakrývajícím vládu jedné mocnosti, případně začátkem globálního despotismu.⁷⁷ Kantovské kořeny má i široce sdílená obava z globálního paternalismu.⁷⁸ Jedná se o většinou kosmopolitních autorů a autorek přijímané argumenty, nicméně nelze si zároveň nevšimnout, že právě ony staví kosmopolitismus před nepříjemné dilema: Kvůli obavám z možných despotických důsledků světového státu je pro kosmopolity (a nejen pro ně) obtížné svěřit realizaci daných morálních ideálů do jeho rukou; alternativní cesta – tedy vertikálně rozptýlená, decentralizovaná, mnohaúrovňová politická autorita – ovšem z důvodů vyložených v tomto textu podryvá samotné jádro liberální politické teorie (a tudíž i kosmopolitního liberalismu).

5. Mnohačetné identity a plurální právo?

Snaha otupit ostří tohoto dilematu na sebe typicky bere podobu návratu k příslibu post-suverénního globálního vládnutí (varianta 2 výše) spjatého se zdůrazněním, že samotné chápání identity, jak jsme jej v tomto textu rozvinuli, opomíjí možnost její tvárnosti, ale především mnohotvárnosti. Není tudíž nutné a ani žádoucí, aby si jedinec zafixoval jen jedinou veřejnou identitu; naopak, měl by využít možnosti utvoření a současného držení *mnohačetných* respektive *překrývajících se identit* (a tudíž loajalit). Takové řešení, o němž se implicitně opírá i Poggeho představa vertikálního rozpuštění suverenity, se ostatně nabízí jako reakce na obavy, že další politické sjednocování Evropské unie narazí na absenci sdílené *evropské* identity, neboť občané EU jsou v prvé řadě občany členských zemí EU, nyní v to již počítaje i národnostní sentimenty zajišťující jakýsi minimální kulturní či symbolický konsensus uvnitř těchto zemí. Přísluš-

76 V českém prostředí představuje v tomto ohledu výjimku Marek Hrubec, který ovšem skrze „kritickou teorii globální spravedlnosti“, opírající se o komplexní rozbor podmínek uznání, míří daleko za liberalismus. Hrubec, M., *Od zneuznání ke spravedlnosti. Kritická teorie globální společnosti a politiky*, c.d., s. 431–452. Srov. též Albert, M. – Stichweh, R. (Hrsg.), *Weltstaat und Weltstaatlichkeit. Beobachtungen globaler politischer Strukturbildung*. Wiesbaden, WS Verlag 2007. Tyto rozborů pracují s předpokladem, že globální politická autorita není nutné analogií moderního státu.

77 Kant, I., *K věčnému míru. O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. Přel. K. Novotný – P. Stehlíková. Praha, Oikúmené 1999; srov. Fine, R. D., *Kosmopolitismus. Základní ideje globálního uspořádání*, c.d., s. 67.

78 Srov. ale naopak obhajobu paternalismu v: Hill, J. D., *Je globální liberalismus paternalistický? Otázky morálního kosmopolitismu*. In: Hrubec, M. (ed.), *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha, Filosofía 2004, s. 127–156.

nosti k evropské, národní ani regionální komunitě se podle tohoto pluralistického přístupu navzájem nevylučují.⁷⁹ Proto i námi komentované dilema údajně přestává být dilematem: Pokud se jedinec může koherentně zavázat různým principům na různých úrovních, není nutné uvažovat v pojmech buď–anebo (buď světový stát, nebo žádný kosmopolitní liberalismus v praxi).

Předpokládáme pro účely argumentace, že toto mnohaúrovňové, plurální jáství je teoreticky i prakticky udržitelné. I po přijetí tohoto předpokladu je nicméně zřejmé, že problém kosmopolitismu zůstává přesevše nevyřešený: Ať je úrovní individuální identity sebevíc, vposledu stejně čelíme nutnosti realizace a komplementární internalizace kosmopolitních morálních hodnot a norem, jimiž celá debata původně začala. Na globální úrovni ovšem není k dispozici formální právní rámec, jenž by poskytoval sdílené normativní „průsečky“ působící dostředivě a umožňující orientaci a kooperaci v jinak hluboce pluralitní sociální skutečnosti; podle Michela Rosenfelda je v takových případech záložní variantou shoda na substantivních hodnotách a principech a z ní vyrůstající „kosmopolitní sebechápání“.⁸⁰ Takové „globální my“ zaštiťující „perspektivu humanity“ ovšem v potřebné sytosti neexistuje; jedná se v převážné míře o preskriptivní morální projekt, jehož vyústěním má teprve taková kosmopolitní identita být. V takové situaci se ovšem morální kosmopolitismus dostává do smyčky, protože svoji praktickou realizaci podmiňuje svojí praktickou realizací. Sociálně-psychologické výzkumy takzvaných *in-groups* a *out-groups* (členských a nečlenských skupin) přitom dokládají, že lidé jsou obecně před-programováni definovat svoji kolektivní identitu (sebechápání) v pojmech sociálních skupin vnímaných skrze objektivní nebo kvazi-objektivní charakteristiky (etnické, geografické, genderové a podobně) a v opozici vůči jedincům a skupinám, kteří/které do této sebe-definice nezapadají.⁸¹ Protiváhou této tendence je pak v liberálním pohledu

79 Gerven, W. van, *The European Union: A Polity of States and People*. Oxford, Hart Publishing 2005, s. 50; srov. Delanty, G., *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*. Basingstoke, Palgrave MacMillan 1995; Beck, U. – Grande, E., *Das kosmopolitische Europa*. 1. Aufl. Frankfurt a.M., Suhrkamp 2004; Müller, K. B., *Evropa a občanská společnost. Projekt evropské identity*, c.d.; týž, *Evropská občanská společnost a taylorovská inspirace. Filosofický časopis*, 62, 2014, č. 2, s. 217–235; Hrubec, M. (ed.), *Spravedlnost a demokracie v evropské integraci*. Praha, Filosofia 2005.

80 Předpokládáme stále, že utvoření globální politické autority s donucovací mocí není v tomto pohledu přijatelnou alternativou. Srov. Rosenfeld, M., *Rethinking Constitutional Ordering in an Era of Legal and Ideological Pluralism. International Journal of Constitutional Law*, 6, 2008, No. 3–4, s. 415–455.

81 Tajfel, H. – Billig, M. G. – Bundy, R. P. – Flament, C., *Social Categorization and Intergroup Behavior. European Journal of Social Psychology*, 1, 1971, No. 2, s. 149–178; Greene, J., *Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap Between Them and Us*. New York, Penguin 2013; Haidt, J., *Morálka lidské mysli. Proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. Přel. H. Čížková. Praha, Dybbuk 2013; Gaus, G., *The Open Society and Its Friends. The Critique*, 15. 1. 2017, sekce 2. Dostupné na: <http://www.thecritique.com/articles/open-society-and-its-friends/>; [cit. 2. 6. 2018].

právě sdílená veřejná/politická identita spjatá s normami, které jsou platné pro všechny, bez ohledu na jejich ostatní in-group sebeidentifikace.

Dokud tedy bude kosmopolitní liberalismus vyžadovat realizaci určitých morálních ideálů v globálním měřítku – což z povahy věci bude, neboť v tom spočívá samotné racionále kosmopolitismu –, nemohou se jeho zastánci vyhnout námitce, že přihlášení se k určitému souboru veřejných principů (jakožto podmínky realizace liberální identity) předpokládá, že je víceméně jednoznačně určeno a veřejně známo, o jaký soubor se jedná. Jinými slovy, uvažovaná mnohočetnost veřejných identit empirického subjektu nijak neruší nutnost jednoznačně lokalizované veřejné *globální* identity určující nejobecnější normativní rámec globální kooperace. Tuto skutečnost nakonec připouštějí i obhájcí konstrukce pluralizovaných identit a „plurality veřejných sfér“, když připomínají, že sdílenému národnímu vědomí obvykle předcházela vznik politické jednotky, v níž bylo realizováno; proto musí být i Evropa (EU) „nejdříve řádně postavena shora“.⁸² Z této perspektivy lze nahlížet i úlohu ústavních soudů v ústavních demokratických režimech po 2. světové válce (tj. v materiálním právním státu) coby konečných interpretů sdílených politických hodnot.⁸³ Může být ovšem zřejmé, že taková argumentační linie zpětně podporuje naši prvotní tezi o nezbytnosti ustavení jednotné politické autority na globální úrovni.

Z těchto pozic by pak bylo možno jménem liberální politické teorie argumentovat proti té větvi globálního konstitucionalismu, jež sice operuje s vizí radikální transformace mezinárodního práva v právo globální, ovšem spojuje ji s jeho pokračující polycentrizací, pluralizací, popřípadě fragmentací (přestože zároveň může docházet k „vnitrosektorové konstitucionalizaci“).⁸⁴ Podle

82 Müller, K. B., *Evropská občanská společnost a taylorovská inspirace*, c.d., s. 231.

83 Srov. Comella, V. F., *Constitutional Courts and Democratic Values: A European Perspective*. New Haven, Yale University Press 2009; Baroš, J., *Demokracie, konstitucionalismus a lidská práva*. In: Holzer, J. – Molek, P. a kol., *Demokratizace a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha–Brno, Sociologické nakladatelství–MUNI Press 2013, s. 104–124.

84 K vnitrosektorové konstitucionalizaci viz Peters, A., *Constitutional Fragments: On The Interaction of Constitutionalization and Fragmentation in International Law*. In: *CGC Working Paper*, No. 2 (April 2015), s. 1–42. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2591370; [cit. 2. 7. 2018]. Vstřícně se k pluralizovanému globálnímu konstitucionalismu staví mj. tyto autoři: Walker, N., *Beyond Boundary Disputes and Basic Grids: Mapping the Global Disorder of Normative Orders*. *International Journal of Constitutional Law*, 6, 2008, No. 3–4, s. 373–396; Bogdandy, A. von, *Pluralism, Direct Effect, and the Ultimate Say. On the Relationship between International and Domestic Constitutional Law*. *International Journal of Constitutional Law*, 6, 2008, No. 3–4, s. 397–413; Krisch, N., *Beyond Constitutionalism: The Pluralist Structure of Postnational Law*. Oxford, Oxford University Press 2010. Kriticky ho naopak hodnotí mj. tyto autoři: Loughlin, M., *Constitutional Pluralism: An Oxymoron?* *Global Constitutionalism*, 3, 2013, No. 1, s. 9–30; Somek, A., *Monism. A Tale of the Undead*. *University of Iowa Legal Studies Research Paper*, No. 10-22. Dostupné na: <http://ssrn.com/abstract=1606909>; [cit. 2. 7. 2018]; Ondřejek, P., *Státní moc a mezinárodní právo mezi nadřazeností a dialogem*. In: Kysela, J. – Ondřejek, P. a kol., *Kolísání na hliněných nohou? K proměňám státu a jeho roli*, c.d., s. 101–129.

zastánců tohoto přístupu je třeba se rozloučit s „monistickou“ představou, že ve vztahu k nějaké skupině jedinců musí existovat jednoznačná hierarchie norem (popřípadě právních řádů), stejně jako entita, jež tuto hierarchii autoritativně uchovává (mj. rozhoduje spory o interpretaci norem). Pyramidální struktura moderního (ústavního) státu má být nahrazena pluralitou vzájemně se překrývajících a prostupujících právních systémů. Konflikty mezi nimi budou odvraceny buď prostřednictvím soudní interpretace,⁸⁵ nebo budou samy představovat dynamický, imanentní zdroj budování sdílených globálních norem prostřednictvím právní (a politické) praxe.⁸⁶ Tím má být zaručena pokračující vláda práva jakožto jeden z nejpodstatnějších elementů *jakéhokoliv* systému vládnutí, jenž aspiruje na přívlastek liberální (ústavní).

To je však nanejvýš kontroverzní tvrzení, neboť má-li být vláda práva vskutku naplněna a má-li být zajištěn minimální účel práva v podobě stabilního sociálního řádu,⁸⁷ musí pro všechny zainteresované subjekty platit stejné právní normy, před jejichž působením nelze v principu uniknout – přičemž tato skutečnost je zcela v souladu s naším dřívějším vymezením vnějšího aspektu individuální liberální identity. V uvažovaném fragmentovaném systému globálního práva je ale takový scénář nepravděpodobný (byť nikoliv logicky vyloučený), stejně jako je nepravděpodobné, že pluralizovaný/polycentrický systém práva bude naplňovat podmínku publicity, spočívající ve veřejné, nepřetržité, globální a autoritativní promulgaci platných norem (viz výše: 1. část, sekce 3). V tomto smyslu se jako nepřesvědčivá jeví i důvěra vkládaná do soudní interpretace jakožto jednotčícího momentu – prostě proto, že „autoritativní řešení právního problému“, čili nejzákladnější funkce soudního rozhodování, je v takovém kontextu z povahy věci nestabilní.

Stejně tak se jako nekompletní jeví teze zformulovaná v reakci na otázku po vzájemném vztahu vnitrostátního a unijního práva v Evropské unii, podle níž je axiom bezrozpornosti fundamentálnější principem nějakého souboru právních norem, než postulát jejich hierarchie.⁸⁸ Je tomu tak proto, že o derogaci (případně abrogaci) nějaké normy z důvodu jejího rozporu s jinou normou musí stejně někdo rozhodnout – a tento „někdo“ se stává oním odmítaným suverénem.⁸⁹ Možná obrana, opírající se o předpoklad, že konečné roz-

85 Walker, N., *Beyond Boundary Disputes and Basic Grids: Mapping the Global Disorder of Normative Orders*, c.d., s. 394.

86 Palombella, G., *The Rule of Law Beyond the State: Failures, Promises, and Theory*. *International Journal of Constitutional Law*, 7, 2009, No. 3, s. 442–467. Palombella se inspirovuje Hartovým pojmem *pravidla uznání* – srov. Hart, H. L. A., *Pojem práva*. Přel. P. Fantys. Praha, Prostor 2000, s. 107 a n.

87 Fuller, L. L., *Morálka práva*. Přel. J. Přibáň. Praha, Oikúmené 1998, část III.

88 Holländer, P., *Soumrak moderního státu*, c.d., s. 108.

89 Belling, V., *Zrození suveréna. Pojem suverenity a jeho kritika v moderní politické a právní filosofii. Suverénita a normativní konstrukce reality I*, c.d., *passim*.

hodnutí je v takovém případě věcí *politiky* a nikoliv soudní interpretace,⁹⁰ naráží na svoji vlastní skrytou premisu, dle níž politický řád, v němž tento souboj o interpretaci probíhá a který zároveň garantuje individuální autonomii, je již dopředu zaručen – což je v rozporu s výchozí ústavně-pluralistickou tezí předpokládající *absenci* jednoznačně vymezeného souboru veřejných principů.

Chceme zopakovat, že jsme naše výhrady k institucionálnímu pozadí kosmopolitního projektu formulovali v první řadě ve vztahu ke kosmopolitním verzím liberalismu, který stanovuje svébytný a dominantní normativní horizont uvažování o globální politice, identitě a právu: Pokud jsou lidé držiteli (jakkoliv široce vymezených) nezadatelných práv, vznikají ostatním aktérům odpovídající povinnosti, k nimž především náleží jednak primární povinnost tato práva neporušovat a jednak, jak tvrdí Pogge a s ním řada dalších autorů a autorek, sekundární povinnost reformovat soubor institucí, kvůli jejichž působení k porušování těchto práv dochází.⁹¹ Naš protiargument pak zní, že za absence jednoznačně definované veřejné moci na globální úrovni není možno tato práva a povinnosti konkluzivně („plně“) vymezit, přisoudit, naplnit ani vynucovat.

6. Závěr: Liberální vyhlídky opouštění státnosti

Přestože tento text kriticky zkoumal jistý opomíjený problém kosmopolitismu, není naší ambicí odmítat kosmopolitní liberální projekt jako celek: jeho aspirace jsou zcela legitimní. K podobným úvahám na poli politické filosofie nicméně jednou muselo dojít, neboť, jak podotýká Appiah, kosmopolité pouze začali řešit otázky přesahující uzavřenou politickou komunitu, tedy ty, které liberálové dříve příliš nevnímali, či je – Appiahovými slovy – nechávali „na později“.⁹² Naším záměrem bylo poukázat na problémy účelového nakládání s výchozí teorií – pokud kosmopolité chtějí z liberalismu využít ústřední normativní pilíř (tj. důraz na autonomní, svobodné a právy nadané individuum), je pochybné, zda mohou ponechat stranou vnitřní logiku institucionálního uspořádání, v němž byl v moderní době realizován (tedy zásadní význam politické obce). Kosmopolité tak stojí před nelehkou volbou: Buď zachovají centralitu státnosti i na globální úrovni, nebo se jí zbaví ve prospěch mnohaúrovňového, plurálního modelu politického a právního uspořá-

90 Srov. Wintr, J., *Principy českého ústavního práva*. 3. vyd. Plzeň, Aleš Čeněk 2015, s. 201; Krisch, N., *Beyond Constitutionalism: The Pluralist Structure of Postnational Law*, c.d., s. 152.

91 Pogge, T., *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*, c.d.; Ashford, E., *Severe Poverty as a Systemic Human Right Violation*. In: Brock, G. (ed.), *Cosmopolitanism vs. Non-Cosmopolitanism: Critiques, Defenses, Reconceptualisations*, c.d., s. 129–155.

92 Appiah, K. A., *Cosmopolitan Patriots*, c.d., s. 620.

dání. První cesta, pokud má kosmopolitní pozice zůstat morálně svébytná (tj. progresivní), ovšem ústí v nezbytnost ustavení světového státu – či tak alespoň zní naše argumentace v textu. Druhá cesta naopak implikuje explicitní vykročení do nové institucionální i morální éry.

Náš výklad měl ukázat, že takové vykročení znamená vskutku zásadní cézuru ohledně podmínek, za nichž se utváří a fixuje sebechápání občanů jakožto jedinců nadaných souborem základních práv a svobod. Dospěli jsme k závěru, že v této nové éře nemůže být garantován liberální obsah individuálních identit ani respekt k (jakkoliv extenzivně vymezeným) individuálním právům a svobodám, a to ani ze strany politických autorit, a koneckonců ani ze strany nespočetné řady dalších aktérů. To je přitom jeden z těch klíčových elementů liberalismu, které nemají zaniknout ani v radikálních vizích alternativní demokratické společnosti.⁹³ Vypůjčíme-li si v poslední době nanejvýš populární předponu, ústí naše argumentace do závěru, že by se v daném smyslu jednalo o konstelaci nejen post-nacionální, post-suverénní a post-státní, ale také *post-liberální*. Jaká teoretická formace by v takovém případě byla nástupcem liberalismu, se lze jen dohadovat; v našem pohledu ovšem není nic evidentního na tom, že liberální výdobytky moderního ústavního státu zůstanou zachovány, přestože se rozpadne logika institucionální struktury, v níž byly dosud realizovány (jedinou strukturálně analogickou alternativou je v tomto smyslu světový stát, ovšem se všemi obtížemi, jež tato idea nese). Stejně tak není nic evidentního na tom, že takovou „sázku na budoucnost liberalismu“ by měli liberálové uzavírat bez mrknutí oka, ignorující zřejmá rizika a cenu takového kroku.

SUMMARY

Identity in Liberal Political Theory and the Dilemma of Cosmopolitanism (Part 2)

This two-part text addresses the question of individual identity and its place – or rather its omission – in contemporary discussions of the cosmopolitan extension of liberalism as the dominant political theory. In the first part we showed that when systematic notice is taken of the complementarity of “inner” and “outer” identity – an integral part of liberalism from its very beginnings – then the public framework, which transparently establishes and enforces liberal principles and values, clearly stands out as indispensable. This framework was always, for liberalism, the political community

93 Obecně například: Mouffe, Ch., *The Return of the Political*. London, Verso 1993; táž, Carl Schmitt a paradox liberální demokracie. Přel. J. Bliba. *Filosofický časopis*, 55, 2007, č. 6, s. 899–914; konkrétněji pak: Phillips, A., Democracy and Difference: Some Problems For Feminist Theory. In: Christiano, T. (ed.), *Philosophy and Democracy: An Anthology*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 315.

and then, above all, the modern state, in which only now liberal identity can be realised. In the second part of the article, we look more closely at a problem which is facing cosmopolitan liberalism on account of the aforementioned facts: that is, the need to join the question of identity with an institutional programme guaranteeing the public framework for its formation. It is argued that the attempt to solve this problem presents liberals with a dilemma: either it is necessary to appeal for the institution of a global political authority (a “world state”), or it is necessary to let go of the belief that the basic liberal principles and values can be realised at the global level. It is also shown that, in view of the character and ambitions of the cosmopolitan project, one cannot rely on the promise of plural identities or on the multiple polarity of law. In conclusion, we then pose the question of the price of realising cosmopolitan liberal ideals.

Keywords: identity, liberalism, cosmopolitanism, political community, plural identity, multiple polarity of law, world state

ZUSAMMENFASSUNG

Identität in der liberalen Politiktheorie und das Dilemma des Kosmopolitismus (2. Teil)

Im vorliegenden in zwei Teile gegliederten Text wird die Frage nach der individuellen Identität und nach deren Platz – bzw. eher deren Vernachlässigung – in der heutigen Diskussion über die kosmopolite Ausbreitung des Liberalismus als dominanter politischer Theorie adressiert. Im ersten Teil wurde aufgezeigt, dass bei einer konsistenten Betonung der Komplementarität von „innerer“ und „äußerer“ Identität des Menschen, die dem Liberalismus von Beginn an eigen ist, die Notwendigkeit eines eindeutig festgelegten öffentlichen Rahmens, in dem die liberalen Grundsätze und Werte auf verständliche Art und Weise fixiert und durchgesetzt werden, deutlich wird. Dieser Rahmen war für den Liberalismus stets die politische Gemeinde und in erster Linie der moderne Staat, in dem die liberale Identität erst realisiert werden kann. Im vorliegenden zweiten Teil des Artikels befassen wir uns eingehend mit dem Problem, vor denen infolge der o. g. Tatsachen heute der kosmopolite Liberalismus steht – nämlich vor der Notwendigkeit, die Frage der Identität mit dem institutionellen Plan zu verbinden, der den öffentlichen Rahmen der Formung von Identität darstellt. Dabei schlussfolgern wir, dass die Bemühung um eine Lösung dieses Problems den Liberalen vor ein Dilemma stellt: Entweder muss für die Einrichtung einer globalen politischen Autorität („Weltstaat“) plädiert werden, oder es ist auf den Glauben zu verzichten, dass die liberalen Grundprinzipien im globalen Maßstab durchgesetzt werden könnten. Gleichfall zeigen wir auf, dass angesichts des Wesens und der Ambitionen des kosmopolitischen Projekts weder auf eine Zusage pluraler Identitäten noch auf eine Zusage der Polyzentrität des Rechts Verlass ist. Abschließend stellen wir die Frage nach dem Preis für die Realisierung kosmopoliter liberaler Ideale.

Schlüsselwörter: Identität, Liberalismus, Kosmopolitismus, politische Gemeinde, plurale Identität, polyzentrisches Recht, Weltstaat